

Suat Engüllü'nün Makedonya Türk Edebiyatındaki Yeri ve Önemi

Suat Engüllü's Place and Importance in Macedonian Turkish Literature

ZEKİ GÜREL***Öz**

Türk asıllı, Kuzey Makedonya doğumlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, şair, yazar, çevirmen, gazeteci ve edebiyat araştırmacısı Suat Engüllü, 1950 yılında Üsküp'te doğdu. 8 Ekim 2023'te İstanbul'da vefat etti. 1989 yılında Türkiye'ye göç eden Suat Engüllü, İstanbul'a yerleşti ve İstanbul Üniversitesi'nde çalıştı. Sırpa, Hırvatça ve Makedoncadan Türkçeye, Türkçeden Makedoncaya çeviri çalışmalarından dolayı çeviri ödülleri, sanat çalışmalarından dolayı da şiir dalında ödülleri bulunan Suat Engüllü, Türk edebiyatının Yugoslavya'nın diğer halkları tarafından tanınmasına vesile olmuştur. Makedonya'da yaşayanlar için veya Makedonca öğretecek-öğrenecek olanlar için önemli bir ihtiyaç olan Makedonca-Türkçe sözlük çalışmalarını ise tamamlamadan vefat etmiştir. Şiir, tiyatro, hikâye türlerinde yayınlanmış pek çok eseri bulunan Suat Engüllü, Yugoslavya Türk Edebiyatını, Yugoslavya'nın kuruluşundan (1944) itibaren başlatmanın yanlış olduğunu savunmuştur. Suat Engüllü, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi'nin "Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı" bölümünü de bu bakış açısıyla yazmıştır. Söz konusu antolojinin, bu alanda daha önce yayımlanan antolojilerden farklı bir başka tarafı da önceki antolojilerde dini kimliklerinden dolayı eserlerine yer verilmeyen şairlerin eserlerine de yer vermiş olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlarda Türk varlığı, Yugoslavya'da Türk edebiyatı, Makedonya Türk edebiyatı, Kosova Türk edebiyatı, Suat Engüllü, Suat Engüllü'nün edebî çalışmaları.

Abstract

Suat Engüllü, a citizen of the Republic of Turkey of Turkish origin, born in North Macedonia, poet, writer, translator, journalist and literary researcher, was born in Skopje in 1950. He died on October 8, 2023 in Istanbul. In 1989, Suat Engüllü immigrated to Turkey, settled in Istanbul and worked at Istanbul University. Suat Engüllü, who received translation awards for his translation works from Serbian, Croatian and Macedonian to Turkish and from Turkish to Macedonian, and awards in the field of poetry for his artistic works, was instrumental in the recognition of Turkish literature by the other rings of Yugoslavia. He died before completing his work on a Macedonian-Turkish dictionary, which is an important need for those living in Macedonia or for those who will teach and learn Macedonian. Suat Engüllü, who has many works published in the genres of poetry, theater and story, has argued that it is wrong to start Yugoslavian Turkish Literature from the establishment of Yugoslavia (1944). Suat Engüllü wrote the "Macedonia Yugoslavia (Kosovo) Turkish Literature" section of the Anthology of Turkish Literature Outside Turkey from this point of view. Another aspect of this anthology, which is different from the previous anthologies published in this field, is that it also includes the works of poets whose works were not included in the previous anthologies due to their religious identities.

Keywords: Turkish presence in the Balkans, Turkish Literature in Yugoslavia, Macedonian Turkish literature, Kosovo Turkish literature, Suat Engüllü, Suat Engüllü's literary works.

* Doç. Dr. / Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kastamonu/TÜRKİYE, zgurel@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5129-7033

Gönderilme Tarihi | Date Applied: 09/10/2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 07/01/2025

Araştırma Makalesi | Research Article

Giriş

Suat Engüllü, 25 Temmuz 1950 tarihinde bugünkü Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin başkenti Üsküp'te dünyaya geldi. Babası Ahmet Cemal Engüllü, annesi ise Esmâ Selim Hanım'dır. Ağabeyi Avni Engüllü de şair ve hikâyecidir.

Eğitim hayatı Üsküp'te geçti. Vuk Karaciç İlkokulunu 1961 yılında bitirdikten sonra devam ettiği Tefeyyüz Ortaokulu'ndan 1965 yılında mezun oldu. Lise öğrenimini de Nikola Karaev Pedagoji Lisesi'nde 1968'de tamamladı. Yüksek tahsil için kaydolduğu Kliment Ohridski Eğitim Yüksekokulu Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünü ailesinin maddi durumu dolayısıyla 1970 yılında yarıda bırakıp işe girmek zorunda kaldı.

İş hayatına atılınca ilk önce Üsküp Radyosu Türkçe Yayınlar Servisinde görev aldı. Radyoda 1973-1976 yıllarında üç sene dil redaktörlüğü yaptı. Yugoslavya'da her millet gibi Türklere de anadillerinde yayın hakkı kapsamında faaliyet gösteren Birlik Yayınlarında değişik görevlerde bulundu. Birlik gazetesinde de gazeteciliğe başladı. Birlik'te kültür sayfalarının yöneticiliğinin ardından (1980-1981), Birlik Yayınları ve aylık Türkçe Sesler dergisinin yayın yöneticiliğini yaptı (1982-1989). Yazılarında ve sivil toplum çalışmalarından dolayı "Milliyetçi" damgası yiyerek daha üst görevlere gelmesi engellendi. 1989 yılında Makedonya Anayasası'nda yapılan değişmelere karşı çıktı ve devletin resmî siyasetiyle uzlaşmaz duruma düşünce de 1989 yılının Kasım ayında Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldı. Türkiye'ye gelince İstanbul'a yerleşti. İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu'nda 1990-1994 tarihleri arasında öğretim görevlisi olarak vazife yaptı. Okulun 4. Boyut Aylık Toplum, İletişim, Kültür ve Sanat Dergisi'ni 1990 yılında üç sayı çıkardı. İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezinde düzeltmenlik vazifesini yapmakta iken emekliye ayrıldı.

Suat Engüllü, resmî görevlerinin yanı sıra sivil toplum çalışmalarına da katkı sundu ve siyasi faaliyetlerde bulundu. Önce, Üsküp'te "Orhan Veli Kanık Yazın-Oyun Topluluğu"nu kurdu ve buranın yöneticiliğini üstlendi. Sonra, 1976-1980 tarihlerinde bir süre "Makedonya Gençler Birliği Cumhuriyet Konferansı Başkanlık Üyeliği" yaptı. 1976-1978 yıllarında önce "Çocukları Örgütleme Komisyonu"na sonrasında da "Kültür Komisyonları"na başkanlık yaptı. 1979 yılında Makedonya'da ilk "Gezici Resim Atölyesi"ni kurdu. "Uluslararası Struga Şiir Akşamları" Düzenleme Komitesinde görev aldı. 1973 yılında Yugoslavya Gazeteciler Cemiyeti, 1975'te Makedonya Yazarlar Birliği üyeliğine alınan Suat Engüllü, TYS Türkiye Yazarlar Sendikası ve İLESAM Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği üyesiydi.

Balkan Türk edebiyatının tanınmış şair, yazar, çevirmen ve gazetecilerinden Suat Engüllü, ikamet ettiği İstanbul'daki evinde 8 Ekim 2023 Pazar günü hayata

gözlerini yumdu. Kalp ameliyatı geçirmişti, başka kronik rahatsızlıkları da vardı. Cenazesi 9 Ekim 2023 Pazartesi günü Hacı Nimet Özden Camisi'nde kılınan ikindi ve cenaze namazlarının ardından Topkapı Maltepe Mezarlığı'nda toprağa verildi (Engüllü, 1997, s. 268; İsen, 2003, s. 346; Tan, 2023, s. 111-112).

Suat Engüllü'nün Sanatı

Suat Engüllü, sanatçı bir aileden gelmektedir. “Bana şiiri sevdiren, şiir âlemine adım atmama yardımcı olan babamın anısına”; *Sevdayı Muhabbet* isimli kitabına ithaf cümlesi olarak yazdığı bu cümle onun edebiyat dünyasına adım atmasında babasının etkili olduğunu göstermektedir. Babası Cemal Ahmet Engüllü de şairdir. O, babasının “Yaşadık Anladık Bir Ömür Boyu” başlıklı şiirinin tamamını 1994 yılında yayımladığı *Sevdayı Muhabbet* adlı şiir kitabının ilk sayfasına da almıştır. Bu şiirin ilk dördlüğü şöyledir:

*“Ateşi az gelen birer mum gibi
Aydınlık karşısına geçen set gibi
İnsan kılığına girmiş kurt gibi
Yaşadık aldandık bir ömür boyu.”* (Engüllü, 1994, s. 7)

7 Eylül 1947'de Üsküp'te dünyaya gelen ağabeyi Avni Engüllü de sanatçıydı. Avni Engüllü, Makedonya Türklerinin edebiyat hayatında gazeteci, şiir, öykü ve düzyazı dallarında eserler vermiştir. Avni Engüllü, Yugoslavya dağıldıktan sonra Makedonya'da Türklerin siyasi teşkilatlanmalarını da sağlayan sivil toplum önderlerinden biriydi. Avni Engüllü'nün eşi Melahat Engüllü (doğum Üsküp 1950) de gazeteci ve şairdir (Gürel, 2023, s. 123-136).

Görsel 1: Avni Engüllü (solda) ve Suat Engüllü (sağda).

Şair bir ailenin mensubu olan Suat Engüllü, edebiyata şiirle başladı. Onun ilk şiiri “Sevdiklerim” başlığıyla *Birlik* gazetesinde yayımlandı (1965). *Sesler* (Üsküp), *Sevinç* (Üsküp), *Tomurcuk* (Üsküp), *Çevren* (Priştine), *Çığ* (Priştine), *Türk Dili, Dil, Tarla, Yedi İklim* dergileri ve *Birlik* (Üsküp), *Tan* (Priştine) gazetelerinde şiir, hikâye ve yazıları yayımlandı. Bazı şiirleri Ramadan Şükrü tarafından bestelendi. *Kırlangıçlar Nerdeyse Gelecek* başlıklı radyo oyunu Üsküp Radyosunda seslendirildi. *Gök Mavisine Uçuş* (Şiirler, 1989) kitabı Makedoncaya, *Karanlıkla Söyleşi* (Şiirler, 1998) ise Romenceye çevrilerek basıldı. Kendisi de Türkçeden Makedoncaya, Sırpça-Hırvatçadan Türkçeye çok sayıda eseri çevirerek Balkanlarda Türklerle diğer milletler arasında ve Balkanlar ile Türkiye arasında bir kültür köprüsü oluşturmaya çalıştı. Çevirdiği iki oyun Üsküp Halklar Tiyatrosunda sahneye konuldu (Hasanaginitsa, Ratsin). Şiir yanında az sayıda hikâye/öykü, deneme, eleştiri de yazdı. Bazı şiir, yazılarında “Suat Ahmet” imzasını kullandı (Tan, 2023, s. 111-112).

Suat Engüllü'nün gazete ve dergilerdeki yazılarından başka kitap olarak basılan eserleri şunlardır: Şiir: *Sözgen* (Üsküp, 1972), *Zamandışı İçdüşlemeler* (Üsküp, 1974), *Bir Sevimle Bir Devrim Üstüne* (Priştine, 1980), *Kumrovetsli Çocuğun Anısına* (Üsküp, 1981, çocuk şiirleri), *Sevi Yorgunu* (Üsküp, 1983), *Let Konnebesnite Sinevini/ Gök Mavisine Uçuş* (Makedonca, Üsküp, 1989), *Çağrışimler* (İstanbul, 1992), *Sevdayı Muhabbet* (Üsküp, 1994), *Convetsatie cu İntunericul/Karanlıkla Söyleşi* (Romence, Bükreş, 1998). Hikâye: *Açıl Susam Açıl* (Üsküp, 1986). Gezi: *Pırnalı'dan Çıktık Yaya* (Üsküp, 1989).

Suat Engüllü'ye eserleri ve kültürel çalışmalarından dolayı bazı ödüller de verilmiştir. Bu ödüllerden bazıları şunlardır: “Makedonya Çevirmenler Birliği Çeviri Ödülü” (1996), *Karanlıkla Söyleşi* kitabıyla “Romanya Orient Occident Akademisi Balkan Şiir Ödülü” (1999), *Sevdalı Kuşun Türküsü* ile I. Uluslararası Ulah Şiiri Festivali'nde “Constantin Belimaçe Şiir Birincilik Ödülü” (2000), Uluslararası Süleyman Brina Balkanlar Türk Kültürü Hizmet Ödülü (2000).

Suat Engüllü'nün Şiirleri

Suat Engüllü, 1965 yılında *Birlik* gazetesinde yayımlanan ilk şiiri “Sevdiklerim”den sonra kaleme aldığı şiirlerini ilk defa 1972 yılında Üsküp'te yayımlanan *Sözgen* adlı şiir kitabında bir araya getirerek okuyucusunun karşısına çıkmıştır. Bu kitap, Türklerin Yugoslavya'da Birlik Yayınları altında Sesler dergisi etrafında “Sesler Şiir Dizisi”nin de ilk şiir kitaplarından biridir. Kitabın değerlendirme heyetinde o zaman için Yugoslavya'da önemli görevlerde bulunan üç isim vardır: Kâmuran Tahir, Mustafa Karahasan ve İlhami Emin.

Yugoslavya’da gelişen Türk şiiri, bu kitaptaki şiirlerle birlikte güdümlü edebiyatın etkisinden yavaş yavaş kurtularak konu zenginliğine kavuşmuştur diyebiliriz.

*“sütünü emmekle seni emdiğim anam
karanlıklardan korkarım nedense
ama gözlerinin karasından asla
anımsıyorum seni kalbimde kalan yasla
sütünün beyazlığıyla toprağa karışan anam”* (Engüllü, 1972, s. 5).

Kitabının ilk sayfasına annesi için yazdığı bu şiirini alan Suat Engüllü, kitaptaki ilk üç şiirde “portreler”i anlatıyor. İlk portre Karacaoğlan, ikincisi Monoliza, üçüncüsü Cahit Sıtkı Tarancı, dördüncüsü ise Naim Şaban’dır. Bu dört portre için yazdığı şiirler onun beslendiği kaynakları göstermesi açısından önemlidir. Söz konusu bu dört kimlikten ilki Karacaoğlan Osmanlı, Monoliza Batılı, Cahit Sıtkı Tarancı Türkiyeli, Naim Şaban ise Balkan Türküdür. Kitabın ilerleyen sayfalarında Leyla ve Mecnun’dan, Yunus Emre’den Çaydaçıra’dan bahseden şiirlerin yer alması da hep bundandır.

“Sözcüklerle Sözcükler” başlığı altındaki kısa şiirlerin başlıkları ise; “Ayrılış”, “Özlem”, “Saz”, “Sevişmek”, “Uyumak”, “Korku”, “Bağlılık”, “Güzellik”, “Eğer”, “Tahmin”, ve “Doğmak”tır. Bu şiirlerden biri şöyledir:

*DOĞMAK
merhaba dostlar hepinize merhaba
merhaba güneş gökyüzü
çöplükte öten horoz
merhaba canavar yirminci yüzyıl”* (Engüllü, 1972, s. 14)

Suat Engüllü, “canavar yirminci yüzyıl”a inat kendi kimliğine, milletin tarih olan ve tarihî olan kültürüne sahip çıkan ve sahip çıkılmasını isteyen şiirlerine de yer vermektedir bu kitabında. “Üsküp’te Davutpaşa Hamamındaki İzlenimlerim” (Engüllü, 1972, s. 15-19) ve “Örtülü Çarşı” (Engüllü, 1972 s. 2) bu türden şiirlerdir. Bu kitapta “Burçak”, “Kocaili Köyü”, “şiir”, “Yeşil”, “Ateş Böceği”, “Gölge”, “Siyah ve Beyaz”, “Amour”, “İstasyon”, “Yolcu”, “Samuray”, “Güneş”, “Masal”, “Samandağ”, “Yabangülü”, “İyiliksever”, “Sabah”, “İllusion”, Doğa” ve “Martılar” müstakil şiirlere başlık olmuştur. Suat Engüllü’nün adına “Öz Yönetim” denilen Komünizmin hâkim olduğu Yugoslavya’da Türk şiirine getirdiği konu zenginliği de bu olsa gerektir.

Zamandıışı İçdüşlemeler adıyla yayımlanan şiir kitabında kendi ifadesiyle, dizeleriyle özgürlük yaratma sevdasındadır (Engüllü, 1975, s. 60). Bu kitapta peş peşe gelen ve birbirini tamamlayan serbest tarzda yazılmış üç şiir yer almaktadır. “Türkülemeler” (Engüllü, 1975, s. 5-20), “Bir Delinin Şiirlemeleri” (Engüllü, 1975, s. 21-51), “Zaman Dışı Düşlemeler” (Engüllü, 1975, s. 52-65). Şairin üslubunu yansıtmaları bakımından son mısraları örnek olarak buraya alıyoruz:

*“özgürlük kadar gereklisin bana
özgürlükse senden çok gereklidir*

*üzülme
seni özgürlük yaratacağım dizelerimle*

*süreğen bu dönüş
ölümsen ağacımı götürmeyin
sonu olmaz tutkuların*

yarın ormanlarımı kapışacaksınız

siz hepiniz kıyagansınız” (Engüllü, 1975, s. 61).

Suat Engüllü'nün *Kumravets’li Çocuğun Anısına* adlı şiir kitabı ise 1981 yılında yayımlanmıştır.

*“Sen Kumrovet’li küçük çocuk
barışa büyüttün cümle çocukları
çikolata dedirtmedin
uçurtma dedirtmedin
okul dedirtmedin
tek bir kez.*

*Sen savaşların yılmaz yiğidi
erince büyüttün cümle çocukları
doğruyu özletmedin
güzeli özletmedin
dirliği özletmedin
tek bir kez”.* (Engüllü, 1981, s. 7)

Kitaba ad olan “Kumravest’li Çocuğun Anısına” başlıklı beş bölümlük bu şiirde anlatılan Kumverest’li çocuk, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1944 yılında Yugoslavya devletini kuran (7 Mayıs 1892, Kumrovec - 4 Mayıs 1980, Ljubljana), Marksist-Leninist görüşlere sahip Yugoslav devlet ve siyaset adamı Tito’dur.

“Josip Broz Tito, 1892 yılında Avusturya Macaristan İmparatorluğunun “Kumrovec” şehrinde fakir bir köyle ailesinin çocuğu olarak doğmuştur. 15 çocuklu ailenin 7. çocuğu olarak dünyaya gelen Tito gençliğinde çilingir çıraklığı, sokak satıcılığı, metal işçiliği gibi farklı işler yapmıştır. J. Broz Tito dünya siyasetinde önemli rol üstlenmiştir. Çeşitli konferanslara katılmış, farklı ittifaklara dâhil olmuştur. Ülkesinin çıkarları doğrultusunda zaman zaman yönünü hem doğuya (SSCB) hem de batıya (ABD ve Avrupa’ya) çevirmiştir. Stalin döneminde SSCB ile ilişkileri bozulmuş, ABD ile yakın ilişkiler kurmuştur. Stalin’in ölümünden sonra gelen Kruschev döneminde SSCB ile ilişkileri düzelmiştir. Josip Broz Tito, dış politikada diğer dünya ülkeleri ile her zaman yumuşak, ılımlı ve barışçıl bir politika izlemiştir. Zagreb şehrinde askerliğini yapan Tito, Bolşevik ihtilali sürecinde Rusya’da iç savaşa katılmıştır. Yugoslavya’ya geri döndüğünde ise Yugoslavya Komünist Partisi’nin kurucuları arasında yer almıştır. Yürüttüğü siyasi etkinliklerden dolayı suçlanmış ve 1928 yılında tutuklanmıştır. Hapisten çıktıktan bir müddet sonra siyasi başarıları sebebiyle Yugoslavya Komünist Partisi genel sekreterliğine getirilmiştir.” (Ciba, 2016, s. 82).

Kitaptaki ikinci şiir “Yolumuzu Yol Eyledin” başlığını taşıyor. Bir önsöz ve ardından gelen beş bölümden sonra sonsözde Engüllü, şiirin öznesini de açıklamaktadır:

*“gencecik yüreklerimizde ne kadar sevgi varsa
sanadır demeye geldik bugün
gökyüzünün mavisine yazdık adını TİTO
bilirsin mavi dedikçe sonsuzluk gelir akla.*

*hepimizin gönlünde yaşayan tek dilek var,
çok yaşa bizi daha yıllarca yıllarca yönet.
bu yüzden yurdun dört yanına oyduk adını TİTO
bilirsin biz varoldukça yaşayacak bu yurt.*

*bir türkü gibi belledik adını TİTO
bilirsin türküler halkın sesidir*

yüzyıllar geçse de üzerinden

her gecen gün daha gür daha gürdür" (Engüllü, 1981, s. 23).

Bu kitabın yayımlandığı yıllar Yugoslavya'da Tito sevgisi en üst seviyede olmalıdır. Çünkü Kosovalı Nimetullah Hafız, Tito sevgisini anlatan şiirleri toplayarak iki tane antoloji yayımlamıştır.

Kumraves't'li Çocuğun Anısına kitabındaki üçüncü şiir "Güzel Çocuk Savaş Devrim Bir de Özgürlük" adını taşımakta olup bu şiir de Tito'yu anlatmaktadır:

"çabası altına bedel

eylemi yapıcı gür el

bilinci insanlık tacı

kavgası sevgi aracı

Güzel çocuk" (Engüllü, 1981, s. 32).

"Neşe'ye Şiirler" (Engüllü, 1981, s. 41-49), "Anne Deyince" (Engüllü, 1981, s. 51-57), "Aylin Aylin" (Engüllü, 1981, s. 59-73) şiirlerinde ise gözleme dayalı olarak çocukluk dönemine dair duyarlılıkları, çocuk sevgisini ve analık müessesesini anlatırken âdeta birer manzum hikâye kaleme almıştır.

Suat Engüllü'nün 1983 yılında yayımlanan *Sevi Yorgunu*'nda "Sevi Yorgununun Sayıklamaları" başlığı altında 11, "İstanbul Bir Bekçinin Şiirlemeleri" başlığı altında 3, "Son Sevi Yorgunundan Notlar" başlığı altında da 10 şiir yer almaktadır. İlk şiirde mekân Makedonya iken ikinci şiirde mekân İstanbul'dur. Bu şiirlerde konu "sevgi"dir. Apolitik şiirler okuyoruz derken birden "Namık Kemal'in, Tevfik Fikret'in, Nazım Hikmet'in ülküleri şimşeklenir ve mısralarda "sosyalist devinimler" kendine yer bulur (Engüllü, 1983, s. 34).

"uzanmış gölgeleri altında akasyaların

kararlı şarkılarını bir bir dinledim

borazanları her zaman sanık devrimcilerin

önümde

hep çokça susmuş

betbeniz adamlardı

yorgun kenar semtlerde

işçi çocuklar

ağlardı

kafamda

*kızıştı yasak
sosyalist devinimler
ve lâmbaları kısılmış uyuşuk limanlarda
çoklandı
devrimsizlikten
huysuzlanan gemiler
heyecandan zangır zangır titredim rıhtımlarda
ne diye gecikiyordu gerekli kasırgalar
yabansı bir huzursuzluk kükredi kaslarımda
dirildi gelişini yüklenmiş sıcak naralar
nankör geceyarıları ufaldı saçaklarda” (Engüllü, 1983, s. 36)*

Sevdayı Muhabbet, Suat Engüllü'nün yayımlanan son şiir kitabının adıdır. Bu kitap, Kuzey Makedonya'nın başkenti Üsküp'te yayımlandığında şair İstanbul'da yaşamaya başlayalı yıllar olmuştur. Kendi ifadesiyle “araya şu kör olası kilometreler” gereksiz yere girmiştir (Engüllü, 1994, s. 16). Şair bu kitabında “Gün Olur Güzelim Gün Olur” ana başlığı altındaki on bir şiirinde olduğu gibi “Sevdan Yüreğe Dayandı” ana başlığı altındaki on bir şiirinde de yaşamışlıklarından hareketle geçmiş zamanlardaki hatıralarına yönelmekte, bulunduğu coğrafyaları ve o günleri tekrar hatırlayarak kalem oynatmaktadır. Macar ülkesi, Tuna, Budapeşte, Eskişehir, Makedonya ve İstanbul söz konusu hatıraların mekânlarıdır (Engüllü, 1994, s. 11-38). Kitabın üçüncü bölümünü oluşturan “*Ali Yazıcı Destanı*”, on bir şiirden oluşan hazin bir hayat hikâyesidir (Engüllü, 1994, s. 39-52). Ali Yazıcı adlı gencin gurbete gidişi, gurbet, gurbetten ölüsünün gelmesi, sevdiğinin Ali Yazıcı'nın ölüsüyle son hasbihali ve Ali Yazıcı'nın gönüllerde yaşamaya devam edişi bir destan havası içinde anlatılmıştır.

“*Urumeli Sevdiğim*” başlığı altındaki şiirlerde doğduğu ve ayrılmak zorunda kaldığı Balkanlara özlem açıkça dile getirilmektedir. *Pırnalı'dan Çıktık Yaya* kitabında bizzat anlattığı Doğu Makedonya Yörükleri gözlerinde tüter (Engüllü, 1994 s. 67). Balkan Türkünün belini büken ve pek çok şairin şiirine, yazarın hikâyesine konu olan göç, “Gün Ola Tarihe Gömüle Göçler” başlıklı şiirde bütün acımasızlığıyla dile gelir:

*“eşsiz hoşgörüne erenler tapar
şaşmaz dostluğuna yıkılır sular
aşılır bilcümle aşılmaz yollar*

*demir asa demir çarık gerekmez
sevda yoludur bu canı bezdirmez.*

*Gün ola tarihe gömüle göçler
Sarıla yaralar, siline izler
Geçmişten ibretle söz eden diller*

*Muhakkak bu sevdayı dile getire
Miskin kullarına türkü yaktıra.” (Engüllü, 1994, s. 71)*

Şair, “Can Bebeğim Urumeli Sevdığım” şiirinde de göçü ele almaktadır (Engüllü, 1994, s. 77). “Türkülemeler-II” başlığı altındaki şiirlerinde Suat Engüllü, üslubuyla, şiirlerindeki nazım şekilleri, nazım birimleri ve konularıyla farklı bir şair imajı ile okurunun karşısına çıkmaktadır. Türk halk şiirinin alışılmış yaygın şekli dördlüklerle ve kafiyeli dizelerle, sade bir Türkçe ve dinî içerikle yazılmış olan bu şiirlerden bir örnek şöyledir:

*Hak de Gönül Her nefeste
Canlar birleşsin bu seste
Sevdalı yel gibi es de
Aşkla dolalım dolalım.*

*Yokuz Hak'tan kaçışlarda
Kinle damga vuruşlarda
Gelin dostça meclislerde
Serden geçelim geçelim*

*Gerçeğe dönük yüzümüz
Dürüstlük olsun yolumuz
Sevgiden aldık gücümüz
Sermest olalım olalım.” (Engüllü, 1994, s. 111)*

Suat Engüllü'nün bazı şiirlerinde “Suat Ahmet” imzasının sebebi, bu kitabın girişine de bir şiirini almış olduğu babasının adının “Celal Ahmet Engüllü” olmasındandır.

Suat Engüllü'nün Hikâyeleri ve Gezi Yazıları

Suat Engüllü'nün hikâyeciliğinden bahsetmeden önce Yugoslavya'da tahkiyeli eserlerin doğmasını hazırlayan tarihi, toplumsal, siyasi ve kültürel şartlardan bahsetmek gerekecektir. İkinci Dünya Savaşından sonra AVNOY'un (Yugoslavya Antifaşist Halk Kurtuluş Kurulu) Yayçe'deki ikinci oturumunda yeni Yugoslavya'daki bütün halklarla birlikte Türklere de Türkçe yayın ve eğitim hakkı tanınmıştır. Üsküp'te *Birlik* gazetesi ile Türkçe ilk kitaplar yayımlanmaya başlamıştır. Bu süreçte Yugoslavya'daki Türkler, Türkiye'de 1928 yılından beri kullanılmakta olan Latin harfli Türk alfabesini de kullanmaya başlamıştır.

Yugoslavya'da edebî bir tür olarak hikâye şiirden çok daha geç gelişmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra Makedonya'da yayımlanan ilk hikâye Mustafa Karahasan'ın *Birlik* gazetesinde çıkan "Hapishanede Bir Gece" adlı hikâyesidir. *Sevinç* ve *Tomurcuk* çocuk dergilerinin çıkmaya başlaması Türkçe yazarların sayısını artırır. Bu durum çocuklar için hikâyelerin yazılmasına uygun zemini hazırlamıştır. Bunun neticesi olarak ilk yıllarda Necati Zekeriya çocuk hikâyelerinde başarılı örnekler kaleme almıştır. Necati Zekeriya ile birlikte Mustafa Karahasan, Fahri Kaya, Mahmut Kırath, Hüseyin Süleyman, Şükrü Ramo, Yusuf Süreyya ve Hasan Mercan Yugoslavya'da ilk dönem hikâyecileri arasında sayılmıştır.

İlk dönem hikâyecilerinden Hasan Mercan'ın da aralarında yer aldığı ikinci dönem hikâyecileri Kosova'dan Enver Baki, İskender Muzbeg, Nusret Dişo Ülkü Makedonya'dan Alaettin Tahir, Avni Engüllü, Recep Bugariç çocukluk günlerinin ve yaşlı kahramanlarının hatıralarını hikâyelerinde başarıyla canlandırarak hikâye türünün Yugoslavya'da tahkiyeli anlatımı belli bir yere taşımıştır.

Yugoslavya'da hikâye türünün her yönüyle yerleşip gelişmesini sağlayan başarılı örnekleri ise üçüncü kuşak hikâyeciler vermiştir. Bu kuşak hikâyecilerden biri de Suat Engüllü'dür. Suat Engüllü, hikâyelerini 1987 yılında yayımlanan *Açıl Susan Açıl* isimli kitabında toplamıştır. Bu kitapta sekiz hikâye yer almaktadır: "Rahmetli Kızkardeşim", "Çalarsaat", "Yaşam Çemberi", "Kim Demiş Kan Su Olmaz Diye", "Açıl Susan Açıl", "Kırlangıçlar Neredeyse Gelecek", "Kumsal, Güneş, Su" ve "Kediler Eşleşiyor".

"Rahmetli Kızkardeşim" hikâyesinde şehir hayatı ve bu hayatta işlerin pek de sağlıklı işlemediği anlatılırken, "Çalarsaat'ta Balkan Türklüğünün o dinmeyen yarısı "göç" konusu işlenmiş. "Yaşam Çemberi"nde aynı avluyu ve banyoyu kullanmak zorunda kalan iki genç çift, geçim sıkıntısı ve doğumu beklenen çocukla birlikte ortaya çıkacak yeni sıkıntıları ele alırken sistem sorgulaması yapılmaktadır. "Kim Demiş Kan Su Olmaz Diye" isimli hikâyede aile içinde geçimsizliklerin ve küslüklerin çocuklar eliyle geleceğe taşınma riski

konu edilmiş, beşerî ilişkilerde olumlu düşünmenin önemine dikkat çekilmiştir. “Kırlangıçlar Neredeyse Gelecek”te kararsızlıkla umudun yan yana gelmeyeceği vurgulanmış, umutsuzluğun insanı tükettiği anlatılmıştır. Hikâyede yer alan “kırlangıçlar neredeyse gelecek” cümlesiyle her kışın ardından baharın geleceği vurgulanmıştır. “Kumsal, Güneş, Su” hikâyesi kişisel özlemlerin ve hayallerin, mutlu gelecek kurgulamalarının şahsî olmaktan çıkıp da mensubu olduğumuz insanlık ailesinin bir ferdi olduğumuzu hatırlatmakta, emek sömürüsünün kahramanlık olmadığı tezatlıklar ortaya konarak anlatılmaktadır:

“Güneş de her gün doğmalı mı? Şöyle, biraz da rahatımızı kaçırmasa olmaz mı?

Geceler yok mu.

Geceleri kötü şeyler düşünemiyoruz.

Bencil değil düşlerimiz.

Sabah doğdu.

Baş yere kan oturuyor gelip de.

Şaşıyorum.

Sinirleniyorum.

Kızıyorum.

Bu kan sözü de nereden girdi araya?

Bizi insan eden, insanlıktan çıkaran kan...

Biz mi? Tabii. Canavar değiliz. Kan emmiyoruz ki öldürüyorsak...

Sonra kahraman oluyoruz öldürdükçe.

Ve tarih bizi anıyor...” (Engüllü, 1987, s. 75)

Kitaba adını veren “Açıl Susan Açıl” hikâyesi “korku, özgür düşüncüyü ya önler ya engeller” ana fikri etrafında gelişmektedir. Yazar, hikâye kahramanlarını yaşadıkları üzerinden konuştururken her ne olursa olsun hak bildiğimiz yolda yürümeye kararlı olmalı susmamalı demektedir. Mesaj hikâyenin son deyişinde şöyle vurgulanmaktadır:

“1. Tanık:-Yazık, tek kalışın yüzünden doğacak gecikmişliğe yazık. Çok yazık Hayro, çok yazık. Kendini çoklatmaya girişmediğin için çok yazık.

2. Tanık:-Sen sonucu bütünlemek üzeresin Hayro. Ama gelecek Hayroların senden ölçülü, akılcı olmalarının gerekliliği yolunda örnek olacaksın. Kavganın şanı şöhreti de burada. Kaleme alınmanın önemi de.

Ozan:-Açıl

Açıl susan

Açıl susan açıl

Susan açıl

Açıl...” (Engüllü, 1987, s. 48)

“Rahmetli Kızkardeşim” hikâyesindeki diyalog zenginliği “Çalarsaat” hikâyesinde yerini anlatıcının hâkimiyetine bırakmıştır. Ancak kitapta yer alan diğer hikâyelerdeki diyalog zenginliği de dikkatlerden kaçmamaktadır. Suat Engüllü, Çehov tarzı hikâye tekniği yerine Maupassant tarzı olay ağırlıklı hikâye tekniğini tercih etmiştir. Suat Engüllü, eserlerinde düşünceyle duygu arasında uyum sağlamaya çalışarak, gelenekten giderek her zaman yeninin peşinde olmuştur. İlk başlarda güdümlü edebiyatın bir kalem eri iken sonrasında sanatını özgürleştirmiştir. Fahri Kaya, *Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi* adlı kitabının girişinde “Hikâyemizin Hikâyesi” başlığı altında şu yorumu yapmaktadır: “Suat Engüllü, Yugoslavya’da 1970’li yılların hikâyecileri olarak nitelendirilen Avni Abdullah, Secaettin Koka, Ahmet S. İğciler, Reşit Hanadan ile birlikte ele aldıkları konularıyla, biçim, dil ve anlatım bakımından kendilerini daha özgür hissetmişler ve bunu eserlerine de yansıtmışlardır (Kaya, 1990, s. 12).

Suat Engüllü’nün eserleri, Makedonya ve Kosova’da yayımlanan antolojilerde de yer almıştır. Kuzey Makedonya’dan Fahri Kaya’nın hazırladığı *Yugoslavya Türk Hikâye Antolojisi*’nde “Gelin Zambaklar”, “Edisu” ve “Tubalara Uzanan Yol” adlı üç hikâyesi (Kaya, 1990, s. 221-242), Kosova’da BAY Balkan Aydınları ve Yazarları Derneği kurucusu Osman Baymak’ın hazırladığı Makedonya Türk Çocuk Öyküleri adlı antolojide ise “Gül”, “Birsen’in Kardan Adamı” ve “Kopilin Cambazlığı” adlı üç hikâyesi yer almıştır (Baymak, 2013, s. 175-183).

Suat Engüllü, eserlerini şiir ve hikâyeye sınırlamamış eleştiri, deneme, tiyatro, inceleme-araştırma alanlarında da çalışmalar ve yayınlar yapmıştır. O, Yugoslavya Türk edebiyatında ilk sayılabilecek bir çalışmaya da imza atmıştır: Makedonya’daki Türk köylülerinin -özellikle de Doğu Makedonya diye anılan Yörük köylerinin- bitmeyen çilesini dile getirdiği gezi-röportaj türü yazılarını *Pırnalı’dan Çıktık Yaya* adlı kitabında toplamıştır.

Bu kitapta 1980’li yıllarda Makedonya’da -özellikle Doğu Makedonya’da yaşayan Türk köylüsünün çilesini, inancını, töresini, etnografyasını, mücadelesini, folklorunu ve dilini bulmak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında bu eser gözleme dayalı, birinci elden kaynak kitap niteliğindedir. O bölgenin insanları devlet tarafından unutulmuşluk psikolojisi içindedir. İşte böyle bir süreçte Suat Engüllü, Enver Ahmet ile birlikte devletin gazetesi *Birlik*’in iki çalışmanı olarak yörük köylerini ziyaret eder. Bu psikolojiyi anlatan satırlar şunlardır:

“İştîp Belediyesinin sağladığı arabayla bizi Pırnalı, Helipli, Kuçitsa, Poçuval gibi Yörük köylerinin bulunduğu bölgeye kadar getiren şoför, tıpkı yılan kıvraklığıyla uzanan tozlu yola saptı.

‘Pırnalı köyü az ilerde. Sizi oraya kadar götürebilirim’ dedi.

‘Arabayı yıpratmaya gerek yok. Bütün sorunumuz buraya kadar gelmekti. Buradan ötesi kolay.’ Diyerek çıktık arabadan.

Dışarıda hafiften bir rüzgâr esiyordu. O güzelim ‘Otina’nın Ufak Taşı’ türküsünde adı geçen Otina ırmağının büsbütün kurumuş olduğunu, Bregalnitsa ırmağıninsa bir dereden farksız aktığını gördüğümüz İştîp’in bunaltıcı sıcağından sonra, montlarımızı bile sırtımıza geçirme gereğini duyduğumuz bu serinletici havaya kavuşmanın sevinci içinde, ‘oh be, dünya varmış meğerse’ demekten alamadık kendimizi.

Torbalarımızı sırtlayıp şoförle vedalaştıktan sonra, yağmura susamış tozlu yol üzerinde iz bırakarak yürüdük. Henüz elli-altmış metrelik yol aşmıştık ki ‘Buradayken, asfalt yolun genişlediği yere çıkıp Kuçitsa’lı Ahmet orada mı bakalım. Eve dönmemişse bize yardımcı olur.’ Dedi meslektaşım Enver.

Saat on üçü geçiyordu ve büyük ihtimalle, bundan dört yıl önce karlı bir kış günü Kuçitsa köyündeki okulu gözetlemek niyetiyle buradan geçerken tanıdığımız yol bakımcısı Kuçitsa’lı Ahmet’i iş başında bulabiliriz. Otları sararmış, bu yılki kuraklığa meydan okurcasına yeşilliğini koruyan tek tük çalının canlılık verdiği tümseği tirmandık. Yanılmamıştık. Ahmet, aşağıda, yol kenarındaydı. Yanında biri daha vardı.

‘Bizi tanıdın mı Ahmet?’ diye sorduk yanlarına yanaşınca.

‘Tanımaz olur muyum. Siz gazetecisiniz. O kış kıyamette Kuçitsa’ya nasıl gidebileceğinizi tarif etmiştim ya’

‘Bizi burada görünce biraz görünce biraz da şaşırverdin ama değil mi?’

‘Ne yalan söylemeli, şaştım ya. Bu dağ başında işiniz ne diye şaştım. Pek gelen olmaz çünkü buralara.’

‘Sizleri, köylerinizi görmeye, nasıl yaşadığınızı, sorunlarınızı öğrenmeye geldik Ahmet.’

‘İyi etmişsiniz ya, eksik olmayın.’ (Engüllü, 1989, s. 7-8).

Bu kitapla ilgili Makedonya’nın önde gelen simalarından ikisinin görüşünü de burada vermek yerinde olacaktır: Nusret Dişo Ülkü “Suat Engüllü bir demet röportajı bir araya getirmiş. Bizde örneği olmayan değerli bir kitap olmuş böylece. Şiir gibi yazılmış her parça, türkü gibi söylenmiş. Hepimizin yapamayacağı, her babayığının yazmayacağı bir yapıt.” (Engüllü, 1989) şeklinde yorumda bulunurken Mustafa Karahasan da şunları söyler: “Yazar bu yapıtında Türk halkının gurbet ve göç sorunlarına da değinmekte, hem gurbette

düşenlerin hem de göç edenlerin yeni ortama uyum sağlama doğrultusundaki endişelerini dile getirmektedir.” (Engüllü, 1989).

Pırnalıdan Çıktık Yaya kitabındaki yazıların bir kısmı önce *Birlik* gazetesinde yayımlanmış sonra da bu eserle bir araya getirilmiştir. “Kitaptaki yazıların -röportajların- bir yararı dokundu, bir etkisi oldu mu?” sorusuna Suat Engüllü şu cevabı verir:

“Tabii bunu söylemek bize düşmez. Ancak bu röportajlardan sonra üzerinde durduğumuz sorunlar konusunda kimi kıpırdanmaların olduğu kesindir. Öyleki, Durlobusu ile Memişli arasında beliren su konusunda başka çözümlerin arandığını, Ilıcak deresinin suyunun Memişli’ye akıtılması düşüncesinin askıya alındığını öğrendik. Kalıkova’da yıllar yılı açılması beklenen okulun çalışmaya başladığına tanık olduk. Kozyaka’daki eski okul binasının dükkâna çevrilmesine izin verildiği haberini aldık. Bu kadarının bile bir anlamı olduğuna şahsen inanmaktayız.” (Engüllü, 1989, s. 4).

Suat Engüllü’nün Çeviri Çalışmaları

Suat Engüllü’nün Sırpça, Hırvatça ve Makedoncadan Türkçeye yaptığı tercüme ve yine Türkçeden Makedoncaya yaptığı tercüme Balkanlardaki milletler arasında birbirlerinin edebiyatlarını tanımalarına yakınlaşmalarına katkı sağlamış; Balkanlarda barışa hizmet eden çalışmalardan olmuştur. O, bu çalışmalarıyla Makedon, Hırvat ve Boşnak edebiyatını Türkiye’de, Türkiye’deki Türk edebiyatını da Balkanlarda tanıtmıştır. Bu çalışmaların önemli bir kısmı antolojilerdir. Söz konusu çalışmalar şunlardır:

Çağdaş Makedonya Şiiri (İstanbul, 1996), *Çağdaş Bosna Hersek Şiiri* (İstanbul, 1997), *Yovan Yovanoviç Zmay: Şiirler* (1989), Ante Popovski: *Maviyi Beklerken* (1991), Trayan Petrovski: *Köprüler* (1992), Radovan Pavlovski: *Dünyanın Gözbebeğine Gömün Beni* (1995), Sande Stayçevski: *Sözün Özü* (1995), Gane Todorovski: *Basit Şiir* (1997), Mateya Matevsk: *İstanbul’a Gittiğimiz Zaman* (1997). *Hasanaginitsa* (L. Simoviç’ten, 1979), Ratsin B. Vişinski’den, (1981), Buket (N. Zekeriya’dan, Makedonca, 1986), *Zoki Poki* (O. Nikolova’dan, 1989), *Kopaçkalı Köylü Kadın* (V. Maleski’den, 1990), *Kale* (M. Selimoviç’ten, 1993-1994 Birlik’te tefrika), *Kahire Büyüsü* (T. Petrovski’den, 1996), *Çekayki ya Pesnata/Şiiri Beklerken* (Adnan Özer’den, Makedonca, 1996), *Düşün Zorbalığı* (C. İlica’dan, 1998), *İon Mecazı* (D. M. İon’dan, 1998), *Bu Dehşet Anında Çağdaş Hırvat Savaş Şiiri Antolojisi* (İ. Sanader, A. Stamaç, (1998), *Saraybosna’da Kâbus* (Z. Topçič’ten 1998), *Licetona Stravot/Korkunun Yüzü* (Özdemir İnce’den, Makedonca, 2000).

Makedonya’da çağdaş Türk edebiyatın öncülerinden Mustafa Karahasan’ın Sırpça yazılmış olan kitabını Türkçeye çevirip 2002 yılında Makedonya’nın başkenti Üsküp’te bastırması onun bu anlamlı çabasının bir eseridir.

Mustafa Karahasan'ın Sırça keleme aldığı *Suzan*, Makedonya Türk edebiyatının ilk romanıdır. Suat Engüllü, bu çalışmasında romana geçmeden önce “Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nın Öncülerinden Mustafa Karahasan'ın Edebî Etkinliği Üzerine Düşünceler” başlıklı yazısında Mustafa Karahasan'ı anlatır, Makedonya Türk Edebiyatının içinden geçtiği ateş çemberini de gözler önüne serer (Engüllü, 2002, s. 5-27). Bu yazı Makedonya Türk Edebiyatı tarihi açısından da önemli tespitler içermektedir.

Kitapta Sonsöz olarak kaleme aldığı “Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nda Tek Roman Yazarı Mustafa Karahasan'ın İlk Romanı ‘Suzan’a Dair” başlıklı yazısında ise bu eserin güdümlü edebiyatın örneklerinden biri olduğuna dair tespitleriyle de Makedonya Türk edebiyatı ile ilgili çalışma yapacakları uyarmaktadır.

“Mustafa Karahasan'ın Suzan'ı yaşamın belli bir kesitini, somut tarihsel gelişimi içinde, tarihsel gerçeğe uygun bir yaratıcı sanatsal yaklaşım ile yansıtan sosyalist gerçekçi anlatımın ürünüdür. İkinci Dünya Savaşı yılları dönemidir. Yeni kurulan rejimin gerici olarak telakki ettiği zihniyet ve güçlere karşı amansız bir mücadele yürütülmektedir. Haliyle devleti yönetenler, bu mücadelenin başarısı için sahip oldukları bütün imkânları ve kuvvetleri seferber etmiştir. Tabii ki edebiyat da bu mücadelenin içindedir. Böyle olunca o yıllarda ortaya koyulan edebî eserlerin güdümlü olmaması söz konusu değildir. Hatta bu eserlerin, devam eden devrimci mücadelenin toplumun her kesimine yayılması toplumdaki yeni ilişkilerin kitlelere aşılmasına çabalarında etkili birer araç olarak kullanılması bile hedeflenmektedir” (Engüllü, 2002, s. 180).

Suat Engüllü'nün Balkanlardaki Türk Edebiyatı Tarihine Bakışı

Dünyanın hâlâ önemli jeo-stratejik bölgelerinden olma özelliğini muhafaza eden Balkanlarda Türkler MÖ 700 yılından beri mevcudiyetlerini devam ettirmektedirler (Gürel-Gürel, 2016, s. 11-44; Hamzaoğlu, 2019, s. 21). Balkanlardaki Türk varlığını ve buna bağlı olarak Balkanlardaki Türk edebiyatını da bu coğrafi genişlik ve tarihî derinlik bağlamında düşünüp ele almak ve anlamak, anlatmak gerekir.

Balkanlarda Türk dili ve edebiyatı tarihi araştırılırken İskitler, Sarmatlar, Hunlar, Kumanlar, Peçenekler, Uzlar, Avarlar, Bulgarlar, Vardar Türkleri ve Osmanlı Asırları dikkate alınması gerekirken; araştırmacılar her nedense genellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk Edebiyatı üzerinden Balkan Türk edebiyatları anlatımı gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı asırları bile çoğu araştırmada kendine yer bulamamıştır. Osmanlı adıyla Türkler, MS 1300'lü yıllardan sonra 512 sene bu coğrafyada hükümler olmuşlardır. Osmanlı'daki edebî gelişmeler ve hareketler aynıyla Balkanlarda da yaşamış ve yaşatılmıştır.

Balkanlar, coğrafya, tarih ve kültürel birliktelik bakımından Müslüman Türk toplumu ile yakından alakalı bir bölgedir. Tarihin erken dönemlerinden itibaren burada var olan Türk etkisi zaman zaman dozajını arttırıp eksilterek günümüze kadar devam etti. Bu ilişkiler ağı, Osmanlı adıyla beş yüz yıla yakın Türk yönetiminde bulunan Balkanların bütün hayatını tepeden tırnağa değiştirdi ve bunun sonucunda araştırmacılarca “Rumeli Medeniyeti” olarak tanımlanan bir tablo ortaya çıktı. Bu özellik bugün bile sözü edilen medeniyetin karakteristik unsurlarının sadece Müslümanlar arasında değil Hristiyanlar arasında da yaşamasını sağladı. Hayat tarzı, yeme içme alışkanlıkları, insan ilişkileri kısacası hayatın her alanında bu etki hâlâ görülmektedir. Bunun kültür sanat faaliyetleri arasında en somut görünen alanı mimaridir. Başta Balkan şehirleri bu anlayışın örnekleriyle doludur. Mimari yanında Osmanlı kültürünün en canlı sahası olan edebiyat alanında da çok etkin bir birikime tanık olunur. Bu konuyla ilgili olarak yakın zamanda Prof. Dr. Mustafa İsen ve Prof. Dr. Tuba Durmuş tarafından 2023 yılında *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Günümüze Kadar* adıyla yayınlanan çalışmada da görüleceği gibi Türk edebiyatını meydana getiren kadronun yarıya yakını Balkanlarda yetişti (Gürel, 2024, s. 26-29).

Balkanlardaki Türk Edebiyatı tarihini de Balkanlardaki Türk varlığına paralel olarak kabul edip incelemek, tanımak ve tanıtmak gerekirken, Yugoslavya zamanında Balkanlardaki Türk Edebiyatı bütün yayınlarda 1944’ten sonra başlatılmıştır. Bu bilgi ve bilgilendirme Kuzey Makedonya ve Kosova başta olmak üzere bütün Balkan ülkelerinde yayınlara yansımakla kalmamış, Türkiyeli edebiyat tarihi araştırmacıları da yakın zamana kadar bu bilgi ile amel etmişlerdir (Gürel, 2023, s. 117-129).

Makedonya’da yaşayan Yugoslavya vatandaşı bir Türk olarak Suat Engüllü, Balkanlarda Türk Edebiyatının 1944’te başlatılmasına ilk itiraz edenlerden olmuştur: “*Makedonya Türk Edebiyatı’nın İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başladığı iddia edilmiş ve 1970’li yıllara kadar da bu topraklarda yüz yıllardır süren bir edebiyat geleneğine rağmen, bu iddia âdeta Makedonya Türk Edebiyatının resmî tarihi olarak benimsetilmeye çalışılmıştır.*” (Engüllü, 1997, s. 75).

Makedonya’da 1970’li yıllardan sonra yavaş yavaş tartışılmaya başlayan bu görüş Makedonyalı edebiyat araştırmacıları, ders kitabı yazarları, şair ve yazarlar arasında olduğu kadar eğitim sisteminde de yerleşik bir görüş olarak sahada hâkimdir ve fiilî durum bundan ibarettir. Aynı durumun Kosova’da geçerli olduğunu biliyoruz. 1976 yılında Süreyya Yusuf, Yugoslavya Türk Şiiri Antolojisinde bu görüşe itiraz eder gibi olmuşsa da daha ileri gidememiştir (Yusuf, 1976). Suat Engüllü, bir adım daha ileri giderek Makedonya Türk

Edebiyatını Osmanlı asırlarıyla başlatmayı başarmış ve Yugoslavya'da Türk Edebiyatı'nın gelişiminin üç dönemden geçtiğini açıkça dile getirmiştir:

1. Osmanlı Dönemi Makedonya Türk Edebiyatı;
2. Balkan Savaşlarından sonra Makedonya Türk Edebiyatı;
3. Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı. (Engüllü, 1997, s. 76).

Suat Engüllü, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*'nin yedinci cildi için "Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı" bölümünü yazarken de bu tasnifi esas almıştır (Engüllü, 1997, s. 59-464). Onun bu tasnifi, daha sonra bu konuda çalışma yapanlarca benimsenmiş ve onlar da eserlerinde bu tasnifi kullanmışlardır.

Sonuç

Türk asıllı Kuzey Makedonya doğumlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, şair, yazar, çevirmen, gazeteci ve edebiyat araştırmacısı Suat Engüllü, İstanbul'da vefat etti ve Topkapı'da Maltepe Mezarlığına defnedildi. Sanatçı bir aileye mensup olan Suat Engüllü, Yugoslavya zamanında bazı siyasi görevlerde bulundu. Üsküp Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümünde başladığı yayıncılık faaliyetlerine Birlik Gazetesi, Sesler Dergisinde ve Birlik Yayınlarında yöneticilik yaparak devam etti. 1989 yılında Türkiye'ye göç eden Suat Engüllü, İstanbul'a yerleşti ve burada İstanbul Üniversitesinde çalıştı.

Makedonya'da yaşadığı süreçte Türkçe kaleme aldığı yazı ve şiirlerini Makedonya'da gazete ve dergilerde yayımlamakla kalmadı bunların bir kısmını kitaplaştırdı. Sırp-Hırvatçadan ve Makedoncadan Türkçeye-Türkçeden Makedoncaya çeviri çalışmalarından dolayı çeviri ödülleri, sanat çalışmalarından dolayı da şiir dalında ödüller aldı. Suat Engüllü, çeviri çalışmalarıyla da Türk edebiyatının Yugoslavya'nın diğer halkaları tarafından tanınmasına ve Türk edebiyatının da Yugoslavya'nın diğer halkaları tarafından tanınmasına vesile oldu, edebiyatlar ve kültürler arasında köprü oldu. Suat Engüllü'nün eserlerinden de Yugoslavya'daki diğer milletlerin dillerine çeviriler yapıldı.

Makedonya'da yaşayanlar için veya Makedonca öğretecek -öğrenecek olanlar için önemli bir ihtiyaç olan Makedonca-Türkçe sözlük çalışmalarını ise tamamlayamadan vefat etti. Şiir, tiyatro, hikâye türlerinde yayınlanmış pek çok eseri bulunan Suat Engüllü'nün eserlerinden sahnelenenler, radyo tiyatrosu olarak oynananlar olduğu gibi bazı eserleri de yayınlanan antolojilerde kendine yer buldu.

Suat Engüllü, Yugoslavya Türk Edebiyatını, Yugoslavya'nın kuruluşundan (1944) itibaren başlatmanın yanlış olduğunu, Balkanlar'da Türk varlığının çok daha eskilere dayandığını ve dolayısıyla da Yugoslavya Türk edebiyatı tarihinin

bu tarihî geçmişle birlikte ele alınması gerektiği tartışmasını *Sesler* dergisinde başlatması açısından önemli bir yere sahipti. Suat Engüllü, T.C. Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*'nin yedinci cildinde yer alan "Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı" bölümünü de bu bakış açısıyla yazarak "Balkan Savaşları'ndan Sonra" ele alarak Yugoslavya Türk Edebiyatı tarihine bakış açısında olması gereken millî ve ilmî bakış açısını getirdi. Söz konusu antolojinin, bu alanda daha önce yayınlanan antolojilerden farklı bir başka tarafı da önceki antolojilerde dinî kimliklerinden dolayı eserlerine yer verilmeyen şairlerin (Abdül Fettah Rauf ve Cavit Saraçoğlu) eserlerine de yer vermiş olmasıydı.

Suat Engüllü, Balkanlarda Türkçenin varlığını sürdüren, ses bayrağını dalgalandıran şair ve yazarlarımızdandı. Sırp-Hırvatça ve Makedonca da biliyordu. Türk edebiyatı ile Yugoslavya'daki diğer halkların edebiyatları arasında olduğu gibi Makedonya Türkü şair ve yazarlar tarafından Makedonca yayımlanan eserleri Türkçeye çevirerek de bu alanda bir köprü vazifesi üstlendi.

Suat Engüllü, 1989 yılında Türkiye'ye göç etti ama Makedonya ile ilişkilerini hiç kesmedi. Özellikle Makedonya Türk Edebiyatına hizmete de devam etmişti. Onun *Sevdayı Muhabbet* adlı şiir kitabı, o Türkiye'de iken Makedonya'da Birlik Yayınları tarafından 1994 yılında yayımlandı. Makedonya Türk Edebiyatının İkinci Dünya Savaşından sonraki sürecindeki öncülerinden Mustafa Karahasan'ın daha önce Sırpça yayımlanan Suzan adlı romanını da Türkçeye çevirerek Makedonya'da 2002 yılında yayınlattığında Türkiye'deydi. Balkanlar Türk edebiyatını Türkiye'de, Türk edebiyatını da Balkan ülkelerinde tanıtmaya çaba gösterdi.

Suat Engüllü, bir Balkan Türkü sanat ve kültür adamı olarak sadece doğduğu yerde Makedonya'da değil hayatını kaybettiği Türkiye'de de bilinen, okunan ve takdir edilen bir kalem eriydi. Türkiyeli şair-yazar akademisyen Feyyaz Sağlam'ın, Suat Engüllü'nün vefatı üzerine 9 Ekim 2023 tarihinde İzmir'de 15'li hece vezniyle kaleme aldığı şu rubai de bunun delilidir:

"Ömür yanmış ve sönmüş bir avuç külmüş dediler
Ötelerde mahşer var, galiba cümbüş dediler
Verilmiş Diyar-ı Üsküp'te selası. Duyduk ki
Şair Engüllü Suat sılada ölmüş dediler.."

Kaynakça

- Baymak, O. (2013). *Makedonya Türk Çocuk Öyküleri*. Prizren: Bay.
Ciba, H. (2016). Josip Broz Tito'nun Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri. *Genç Kalemler Tarih Araştırmaları*, 3, 82-84.
Engüllü, S. (1972). *Sözgen*. Üsküp: Nova Makedoniya Üsküp Birlik Türkçe.

- Engüllü, S. (1974). *Zamandı İçdüşlemeler*. Üsküp: Nova Makedoniya Üsküp Birlik Türkçe.
- Engüllü, S. (1980). *Bir Sevimle Bir Devrim Üstüne*. Priştine: Tan.
- Engüllü, S. (1981). *Kumrovests 'li Çocuğun Anısına*. Üsküp: Birlik.
- Engüllü, S. (1983). *Sevi Yorgunu*. Üsküp: Birlik.
- Engüllü, S. (1987). *Açıl Susam Açıl*. Üsküp: Birlik.
- Engüllü, S. (1989). *Pırnalı'dan Çıktık Yaya*. Üsküp: Birlik.
- Engüllü, S. (1994). *Sevdayı Muhabbet*. Üsküp: Birlik.
- Engüllü, S. (1997). Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı. *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi içinde (Cilt 7)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Engüllü, S. (2002). *Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nın Öncülerinden Mustafa Karahasan'ın Edebî Etkinliği Üzerine Düşünceler*. Suzan, Üsküp: Birlik.
- Engüllü, S. (2002). *Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nda Tek Roman Yazarı Mustafa Karahasan'ın İlk Romanı 'Suzan'a Dair'*. Suzan, Üsküp: Birlik.
- Hafız, N. (1985). *Yugoslavya Türk Halk Şiirinde Devrim*. Üsküp: Birlik.
- Hafız, N. (1985). *Yugoslavya Türk Halk Şiirinde Tito*. Üsküp: Birlik.
- Hamzaoğlu, Y. (2019). *Osmanlı'dan Önceki Dönemde Avrupa'da Türkler ve İslamiyet*. Üsküp: Logos-A.
- Gürel, N. R. (2023). *Makedonya Türk Edebiyatında Kadın Şair ve Yazarlar Türk Kültür Coğrafyası Edebiyat Yazıları*. Ankara: Kurgan.
- Gürel, N. R.; Gürel, Z. (2016). *Genelde Balkanlarda Özelde Makedonya'da Türk Varlığı Gülkaya İlhami Emin'in Hayatı Sana Eserleri*. Üsküp: Yeni Balkan.
- Gürel, N. R.; Gürel, Z. (2020). *Mütemmim Cüzler Avni Engüllü Hayatı Sanatı Eserleri*. Rabia Betül Gürel (Ed.), Üsküp: Yeni Balkan.
- Gürel, Z. (2023). Balkanlardaki Türk Edebiyatının Dünü Bugünü ve Yarını. Cevdet Şanlı, İsa Sülçevsi, Fatih Kemik, Ergin Jable (Ed.), *Balkanlarda Türkler ve Türkçe Kongresi Bildirileri Kitabı* içinde. Üsküp: Yeni Balkan.
- Gürel, Z. (2024). Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi. *Şiraze*, 22, 26-29.
- İsen, M. (2003). Engüllü, Suat. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* içinde (Yıl: 2003, Cilt 7)
- İsen, M.; Durmuş, T. (2023). *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Günümüze Kadar*. İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı Tiran New York Üniversitesi.
- Kaya, F. (1990). *Yugoslavya Türk Hikâye Antolojisi*. Üsküp: Birlik.
- Tan, N. (2023). Yitirdiklerimiz Suat Engüllü. *Türk Dili*, CXXV(863), 111-112.

Yusuf, S. (1976). *Yugoslavya Türk Şiiri Antolojisi*. Priştine: Tan.

- - -

Etik Beyan ve Açıklamalar:

1. Bu makalenin yazar(lar)ı, etik kurul iznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
2. Bu makalenin yazar(lar)ı, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
3. Bu makalenin yazar(lar)ı, kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf gibi bütün belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
4. Bu makalenin benzerlik raporu bulunmaktadır.